Спеціалізованій вченій раді
К 11.051.12
у Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса
МОН України
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21

ВІДГУК

першого офіційного опонента – доктора юридичних наук,
професора Грудницької Світлани Миколаївни
на дисертацію Новошицької Валерії Ігорівни
на тему: «Відшкодування збитків у сфері господарювання»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена важливим значенням відшкодування збитків для відновлення майнового стану учасників господарських відносин, яким їх завдано, та здійснення господарської діяльності взагалі. Як свідчить практика господарських судів та суб'єктів господарювання, останні доволі часто звертаються з позовними заявами до суду, в яких намагаються захистити свої порушені права і законні інтереси саме у спосіб відшкодування завданих збитків. Проте, аналіз відповідних судових актів дає підстави констатувати, що більшість з таких вимог залишаються судами без задоволення через низку різноманітних причин.

Законодавство України щодо відшкодування збитків у сфері господарювання потребує подальшого удосконалення. Так, не зважаючи на те, що відповідні положення містяться як у Господарському кодексі України і Цивільному кодексі України, так і у багатьох інших законах і підзаконних нормативно-правових актах, більшість із норм законодавства мають загальний або

декларативний характер і не відображають всіх істотних аспектів застосування цієї форми відповідальності (щодо складу і розміру збитків, порядку їх відшкодування та деякі інші) та вимагають відповідного доопрацювання.

У вітчизняній правовій науці питання відшкодування збитків взагалі, та у сфері господарювання, зокрема, неодноразово досліджувалися відомими вченими, як от А.Г. Бобковою Д.Х. Липницьким, В.К. Мамутовим, Г.К. Матвєєвим, В.В. Овсієнко, З.Ф. Татьковою, Є.О. Харитоновим та ін., проте їх напрацювання, на жаль, далеко не завжди реалізовувалися на практиці та при удосконаленні господарського законодавства. В останні роки зазначені питання були предметом дослідження таких авторів як А.І. Гурова, Т.С. Ківалова, М.В. Краснова, Т.Є. Крисань, І.В. Подколзін, Т.Я. Рим, І.В. Розізнана, А.В. Янчук та ін., однак, як вірно відзначає авторка, в їх роботах питання відшкодування збитків в сфері господарювання розглядались або опосередковано, або стосовно окремих аспектів господарських відносин, тоді як комплексного дослідження питань відшкодування збитків у цій сфері в нових економічних умовах, що склалися в Україні, не проводилось.

Вказане обумовлює актуальність комплексного аналізу законодавства, практики його застосування, наукової літератури, зарубіжного досвіду щодо відшкодування збитків у сфері господарювання.

Робота пов'язана із планом науково-дослідних робіт Донецького національного університету імені Василя Стуса та виконана в рамках тем: «Господарсько-правове забезпечення розвитку економіки України» (державна реєстрація № 0108U003267), «Розвиток правової системи України: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0112U002868), в межах яких дисертанткою проведено дослідження відшкодування збитків у сфері господарювання та запропоновано шляхи удосконалення такого відшкодування.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Основні теоретичні положення і висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, є достатньо аргументованими. Авторкою детально проаналізовано вітчизняне законодавство,

іноземний досвід таких країн як Великобританія, США, Федеративна республіка Німеччина, Російська Федерація та ін., міжнародно-правові акти, законодавство колишнього СРСР, наукову літературу, матеріали практики господарських судів та суб'єктів господарювання щодо відшкодування збитків у сфері господарювання.

Обґрунтованість сформульованих дисертанткою висновків та пропозицій підтверджується фактом публікації робіт за темою дисертації, апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях.

Новизна результатів наукового дослідження полягає в обґрунтуванні нових наукових положень щодо відшкодування збитків у сфері господарювання.

У роботі з різних боків досліджено інститут відшкодування збитків у сфері господарювання, зокрема розкрито історично-теоретичні положення, визначено поняття та видів збитків, принципи на яких здійснюється відшкодування, питання умов, підстав та порядку відшкодування, особливості подання позовів про стягнення збитків до господарських судів та здійснення відповідного провадження у першій інстанції, а також інші аспекти такого відшкодування.

Авторкою вперше запропоновано в межах дефініції «спосіб захисту майнових прав суб'єктів господарювання» розмежовувати відшкодування збитків та стягнення збитків, при цьому під відшкодуванням збитків щодо сфери господарювання запропоновано розуміти спосіб відновлення майнового стану особи, права або законні інтереси якої порушено внаслідок неправомірної поведінки учасника господарських відносин, відповідно до якого збитки добровільно відшкодовуються особою, що їх заподіяла (без звернення до суду особи, якій заподіяні збитки), а під стягненням збитків щодо сфери господарювання запропоновано розуміти спосіб примусового виконання обов'язку щодо компенсації завданих збитків, що реалізується за допомогою юрисдикційної форми захисту (с. 5, 10 автореферату; с. 29-34, с. 44 дисертації).

Потребує підтримки визначення поняття «збитки у сфері господарювання» з використанням категорії «прибуток» з уточненням, що збитки – це об'єктивне зменшення будь-яких майнових та немайнових благ суб'єкта, права або законні

інтереси якого порушено внаслідок неправомірної поведінки учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, яке проявляється у витратах, зроблених управненою стороною, втраті, знищенні або пошкодженні її майна, а також не одержаному прибутку, який управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною, компенсація якого спрямована на відновлення майнових прав управненої сторони (с. 6, 10 автореферату; с. 15-28, с. 44 дисертації).

Становить певний науковий та практичний інтерес для подальших досліджень запропоноване авторкою встановлення права сторін договору за взаємною згодою заздалегідь визначати погоджений розмір збитків, що підлягають відшкодуванню, у твердій сумі або у вигляді відсоткових ставок залежно від обсягу невиконання зобов'язання чи строків порушення зобов'язання сторонами з уточненням, що визначення розміру таких збитків не звільняє кредитора від обов'язку доведення наявності інших умов застосування цієї форми відповідальності (с. 6, 14 автореферату, с. 144-149, с. 153 дисертації).

Важливе практичне значення має конкретизація добровільного порядку відшкодування збитків у сфері господарювання (с. 6, 15 автореферату, с. 156-165, с. 173 дисертації), який сьогодні не застосовується на практиці, що обумовлено його невизначеністю.

Заслуговує на позитивну оцінку пропозиція щодо доповнення переліку додаткових витрат у складі збитків положенням про витрати, які пов'язані із укладанням нового договору замість того, зобов'язання за яким виконано неналежним чином з віднесенням до таких витрат додаткових коштів, сплачених управненою стороною для отримання того, що не було отримано за неналежно виконаним договором або коштів, втрачених внаслідок вимушеного укладання нового договору за нижчою ціною та порядку їх розрахунку (с. 6, 11 автореферату; с. 59-64, с. 84 дисертації).

Важливе практичне значення мають пропозиції щодо фактичної підстави відшкодування збитків, з обґрунтуванням, що для стягнення збитків нею є порушення (невиконання або неналежне виконання) господарських зобов'язань а також установлених вимог щодо здійснення господарської діяльності, внаслідок якого майновий стан кредитора завжди зазнає зменшення, з узагальненням переліку документів, якими підтверджується факт договірного або позадоговірного правопорушення (с. 7, 13 автореферату, с. 124-128, с. 129 дисертації). Аргументуючи власну позицію, авторка вдало користується прикладами практики роботи господарських судів (с. 126, 127-128 дисертації).

Заслуговують на увагу також інші пропозиції авторки, представлені в авторефераті та тексті роботи.

У цілому дисертаційне дослідження містить теоретичні розробки і практичні пропозиції, які характеризуються єдністю змісту, цільовою спрямованістю та свідчать про особистий внесок здобувачки у науку господарського права. Авторкою вдало використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання (зокрема, діалектичний метод взято за основу для дослідження та уточнення поняття відшкодування збитків у сфері господарювання; формально-логічний метод застосовувався для конкретизації класифікації збитків у сфері господарювання; системний метод використано для дослідження та доопрацювання підстав та умов відшкодування збитків у сфері господарювання; метод аналізу та синтезу застосовано до узагальнення та конкретизації нових положень щодо стягнення збитків в господарському судочинстві; порівняльно-правовий метод, за допомогою якого проведено аналіз положень нормативно-правових актів та судової практики Великобританії, Російської Федерації, США, Федеративної республіки Німеччина та інших країн, а також виявлено позитивний досвід, який заслуговує на увагу; за допомогою формально-юридичного методу підготовлено пропозиції з удосконалення чинного законодавства щодо відшкодування збитків у сфері господарювання), підтверджено знання загальної теорії права, особливостей господарсько-

правового регулювання, використано загальну і спеціальну господарсько-правову термінологію.

Зауваження щодо форми та змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження В.І. Новошицької «Відшкодування збитків у сфері господарювання», слід також назвати окремі зауваження і спірні положення роботи.

1. Певного доопрацювання та доповнення потребує пропозиція щодо введення принципу компенсації втрати сприятливої можливості пропорційно ймовірності її виникнення, який полягає у стягненні збитків при порушенні договору у тих випадках, коли прямого доказу втраченої вигоди немає, але управнена сторона мала вірогідність отримати прибуток від договору (с. 43 дисертації). Так, сьогодні практика йде таким чином, що господарські суди вимагають безперечних доказів кожного елемента збитків і відмовляють у позові про стягнення збитків навіть у тому випадку, якщо факт порушення боржником зобов'язання і заподіяння кредитору збитків не викликає сумніву, але розмір збитків не підтверджено належними доказами. Отже, потребують конкретизації також умови та порядок такого присудження, інакше введення зазначеного принципу матиме скоріше декларативний характер, а його застосування на практиці буде ускладненим. Тому, зазначена пропозиція потребує додаткової аргументації, а робота виграла б від більш детального аналізу присудження компенсації втрати сприятливої можливості країнами загального права, де зазначений інститут давно використовується на практиці.

2. Однією із пропозицій авторки щодо складу збитків, які підлягають відшкодуванню, є доповнення відповідного переліку положенням про витрати, які пов'язані з укладанням нового договору замість того, зобов'язання за яким виконано неналежним чином з віднесенням до таких витрат додаткових коштів, сплачених управненою стороною для отримання того, що не було отримано за неналежно виконаним договором або коштів, втрачених внаслідок вимушеного укладання нового договору за нижчою ціною та встановлення правила порядку їх розрахунку (с. 6 автореферату, с. 63 дисертації). Не має сумніву, що реалізація

зазначеної пропозиції значно спростила б підрахунок суми понесених збитків. Разом з тим, авторці слід подумати чи не сприятиме це зловживанню окремими суб'єктами господарювання зазначеним положенням, адже може призвести до укладання недобросовісними кредиторами, за погодженням зі своїми контрагентами, господарських договорів за завищеними або заниженими цінами, а сума збитків, що підлягатиме стягненню не відповідатиме дійсним втратам управненої сторони.

3. Сумнівним з практичної точки зору здається положення щодо позасудового порядку стягнення збитків у сфері господарювання шляхом списання в односторонньому порядку понесених збитків потерпілою стороною з суми, що підлягає сплаті боржником, за наявності відповідного положення у господарському договорі (с. 15 автореферату, с. 172-173 дисертації). Так, включення відповідного положення до тексту договору може призвести до зловживання окремими суб'єктами господарювання таким правовим механізмом та списання грошових коштів в рахунок понесених збитків, в тому числі, без відповідної правової підстави.

4. Потребує додаткової аргументації пропозиція В.І. Новошицької щодо надання права кредиторові заявляти при зверненні до суду про стягнення суми збитків з урахуванням встановленого індексу інфляції (с. 7, 16 автореферату, с. 199-204 дисертації), яка іде в розріз з висловленою позицією вищих судових інстанції, зокрема, Вищого господарського суду України (п. 5.2. Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 17 грудня 2013 р. № 14 «Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань»), який відзначає, що обов'язок боржника сплатити суму боргу з урахуванням індексу інфляції не виникає у випадках відшкодування збитків та шкоди, оскільки відповідні дії вчиняються сторонами не на виконання взятих на себе грошових зобов'язань, а з інших підстав. У той же час більш високий рівень аргументації міг би усунути сумніви щодо доречності авторського задуму.

Теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути основою для подальших досліджень питань відшкодування збитків у сфері господарювання.

Практичне значення положень і пропозицій, які містяться у роботі, полягає у тому, що вони заповнюють певною мірою прогалину у науці господарського та господарсько-процесуального права щодо відшкодування збитків у сфері господарювання. Теоретичні узагальнення, висновки та пропозиції, які сформульовано в роботі, можуть бути використані для подальшого удосконалення чинного законодавства щодо відшкодування збитків у сфері господарювання. Дискусійні положення та висновки дисертації можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень проблем відшкодування збитків у сфері господарювання. Положення дисертації можуть бути використані при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, коментарів до нормативно-правових актів щодо відшкодування збитків у сфері господарювання, а також у практичній діяльності суб'єктів господарювання.

Висновки і пропозиції, надані в процесі підготовки законопроекту України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України (щодо відшкодування збитків)» є практично важливими і такими, що можуть бути сприйняті законодавцем.

Результати дослідження розглянуті: товариством з обмеженою відповідальністю «Київський завод напоїв «Росинка» і визнані такими, що мають практичне значення, рекомендовані до використання у правозастосовній практиці на базі чинного законодавства, зокрема, враховано пропозиції щодо порядку добровільного відшкодування збитків у сфері господарювання, розрахунку розміру збитків та подання позовної заяви про стягнення збитків до господарського суду (довідка № 39 від 10.10.2016 р.); приватним підприємством «Кольчуга комплексна система безпеки», яким результати дисертаційного дослідження рекомендовано до використання у практичній діяльності (довідка № 008/10 від 07.10.2016 р.); Донецьким національним університетом імені Василя Стуса, яким підтверджено, що вони використовуються у навчальному процесі при

викладанні навчальних дисциплін «Господарське право», «Господарське процесуальне право» студентам спеціальності «Правознавство» Донецького національного університету імені Василя Стуса (довідка № 207/02-1/01.1.3 від 04.10.2016 р.).

Відповідність дисертації встановленим вимогам і загальний висновок по дисертації. За змістом і оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам МОН України. У публікаціях дисертації й авторефераті відображені основні положення дисертації. Кандидатська дисертація В.І. Новошицької на тему «Відшкодування збитків у сфері господарювання» є самостійним завершеним науковим дослідженням, у процесі якого одержано нові обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують наукову задачу удосконалення теоретичних основ відшкодування збитків у сфері господарювання. Результати дослідження мають істотне значення для розвитку юридичної науки.

Дисертація відповідає вимогам п. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, а тому авторка роботи Новошицька Валерія Ігорівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент
доктор юридичних наук, професор,
завідуюча сектором відділу
проблем господарсько-правового забезпечення
економічної безпеки держави
Інституту економіко-правових
досліджень НАН України **С.М. Грудницька**

15 лютого 2017 року

Підпис д.ю.н. професора С.М. Грудницької
ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
ІНСТИТУТУ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ НАН УКРАЇНИ
к.ю.н. В.К. Мамутова
"15" лютого 2017 р.